

Marianne Mäki

Lasten selkokirjan kuvittaminen

Layers-lastenkirjaprojekti

Opinnäytetyö

Kevät 2013

Kulttuurialan yksikkö

Muotoilun koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Kulttuurialan yksikkö

Koulutusohjelma: Muotoilu

Suuntautumisvaihtoehto: Graafinen muotoilu

Tekijä: Marianne Mäki

Työn nimi: Lasten selkokirjan kuvittaminen

Ohjaaja: Saija Sillanpää

Vuosi: 2013 Sivumäärä: 45 Liitteiden lukumäärä: 2

Opinnäytetyön aiheena oli suunnitella kuvitus lasten selkokirjaan, joka on tarkoitettu lukihäiriöisille noin 7-10 -vuotiaille lapsille. Kirjan tekstin, Ponikesä, on kirjoittanut Mervi Heikkilä. Kirjan liitteenä on äänikirja, jossa kirjan tarina on ääneen luetuna. Äänikirjaa suunniteltiin yhdessä mediatuotannon opiskelijoiden Juha Kekonin ja Atte Tervasmäen kanssa.

Tutkimusmenetelmänä työssä on käytetty teemahaastattelua. Haastattelun avulla otettiin selvää, minkälaiset asiat kiinnittävät lukihäiriöisen lapsen huomion kuvasa. Selkokuvitusten tekemiselle on laadittu ohjeita, mutta tässä työssä haluttiin selvittää onko ohjeissa tulkinnanvaraa. Kuvissa kokeiltiin erilaisia tekniikoita. Lopulliset kuvat toteutettiin vektorigrafiikalla.

Suunnittelin ja toteutin kirjan kokonaisuudessaan itse. Tavoitteena oli saada kirjalle selkologo ja että kirja julkaistaisiin. Yhteistyökumppanina toimi Oppimateriaali-keskus Opike.

Avainsanat: kuvittaminen, selkokuva, lukihäiriö

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Culture and Design

Degree programme: Degree Programme in Design

Specialisation: Graphic Design

Author/s: Marianne Mäki

Title of thesis: Easy-to-read book illustration

Supervisor(s): Saija Sillanpää

Year: 2013   Number of pages: 45   Number of appendices: 2

The objective of the thesis was to design illustration to children's Easy-to read book which is intended children with dyslexia about 7-10 years of age. The story of the book is written by Mervi Heikkilä. The book is accompanied by an audio book, in which the story is read aloud. The audiobook was planned with a media production student's Juha Kekoni and Atte Tervasmäki.

The research method used in this thesis was the theme interview. It was unclear to what kind of things a dyslexic child pays attention in the image. There are guidelines of how to make an Easy-to read, but it was also studied whether these guidelines could be open to various interpretations. The pictures were sketched with a variety of techniques. The final images were carried out with vector graphics.

I designed and implemented the book by myself. The goal was to get Finnish Easy to read logo to the book, and that the book would be published. The partner in co-operation was the Teaching Material Centre Opike.

Keywords: illustration, easy to read, dyslexia

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
Kuvio- ja taulukkoluetelo.....	6
Käytetyt termit ja lyhenteet	7
1 JOHDANTO	8
2 LÄHTÖKOHDAT	9
2.1 Tutkimusongelma.....	9
2.2 Tutkimusmenetelmä.....	9
2.3 Tutkimussuunnitelma	9
3 LASTENKIRJAT JA GRAAFINEN SUUNNITTELU	11
4 SELKOKIELI JA KUVITUS.....	13
4.1 Kuvituksen selko-ohjeet	13
4.2 Äänikirja	15
5 SEMIOTIIKKA	17
5.1 Ikoni	17
5.2 Indeks.....	18
5.3 Symboli	19
6 TESTIKUVIEN SUUNNITTELU.....	20
6.1 Aineisto	20
6.2 Testikuvat.....	21
6.3 Aineiston käyttö kuvituksen apuna	26
7 HAASTATTELUT	27
7.1 Teemahaastattelu	27
7.2 Haastattelun toteutus	28
7.3 Haastatteluaihe ja -kysymykset.....	29
7.3.1 Haastattelujen analysointi	29
8 LOPULLINEN KUVITUS	33
8.1 Suunnittelu	33

8.2 Semiotiikka ja tutkimustulokset lopullisissa kuvissa	35
8.3 Valmis prototyyppi.....	36
9 YHTEENVETO.....	39
10 YHTEISTYÖKUMPPANIN KOMMENTIT	40
11 POHDINTA	41
LÄHTEET	43
LIITTEET	45

Kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1. Ikoni on objektin kaltainen merkki	18
Kuvio 2. Testikuvassa kokeilin indeksiä, joka viittaa kissan olemassa oloon	19
Kuvio 3. Lukihäiriöisen on vaikea yhdistää kaksi symbolia sisältävää kuvaa yhdeksi.....	20
Kuvio 4. Tutkimuksessa käytetyt testikuvat 1-8 Taulukko 1:n mukaisessa numerojärjestyksessä	22
Kuvio 5. Tutkimuksessa käytetyt testikuvat 9-14 Taulukko 1:n mukaisessa numerojärjestyksessä	23
Kuvio 6. Testikuvassa numero 8 ei ole taivasta	25
Kuvio 7. Testikuvassa numero 3 eläinten kokosuhde näyttää väärältä	26
Kuvio 8. Testikuva numero 5 sisältää symboleita	31
Kuvio 9. Testikuvassa numero 14 on paljon tapahtumia	32
Kuvio 10. Tarinan henkilöiden ja miljöön hahmottelua puuväreillä	34
Kuvio 11. Tilannekuvakokeilu kuivapastelleilla	34
Kuvio 12. Lampaansorkan jälkiä lopullisessa kuvituksessa	35
Kuvio 13. Ponikesä-kirjan valmis prototyyppi	37
Kuvio 14. Ponikesä-kirjassa on käytetty kampasidontaa	37
Kuvio 15. Esimerkki valmiin prototyypin taitosta	38
Kuvio 16. Äänikirja löytyy kirjan 2.kannesta	38
 Taulukko 1. Testikuviin tehdyt asiat mihin kiinnittää huomiota	21
Taulukko 2. Teemahaastattelun pohjalta tehty taulukko kysymyksistä ja saaduista vastauksista	30

Käytetyt termit ja lyhenteet

Kuvittamien	Kuvittamisen tarkoituksena on luoda jokin teksti kuvaksi ja välittää täten viesti kuvan katsojalle (Hatva 1993, 29).
Semiotiikka	Tiede, jossa tarkastellaan merkkejä ja merkkijärjestelmiä (Veivo & Huttunen 1999, 18).
Luki	Termi on lyhenne sanoista lukemisen ja kirjoittamisen vaikeus (Salminen 1982, 14). Jopa 15%:lla ihmisistä ilmenee jonkin asteisia vaikeuksia lukemisessa ja kirjoittamisessa.
Selkokieli	Suomen kielestä muun muassa lukihäiriöisille mukautettu kielen muoto (Selkokeskus, 2012). Selkokieleksi sen tekevät esimerkiksi sisältöjen ja sanastojen mukauttaminen yleiskieltä helpommaksi.

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aihe on selkokirjan kuvittaminen ja kohderyhmänä ovat lukihäiriöiset lapset. Toteutan selkokirjan kokonaisuudessaan itse, typografian ja taiton suunnittelua myöten. Kirjan tarinan ”Ponikesä” on kirjoittanut Mervi Heikkilä. Tarina on kirjoitettu selkokielelle ja se on ollut selkotarkastuksessa. Ponikesän tarina perustuu Heikkilän omiin päiväkirjamerkintöihin.

Yhteistyökumppanina työssäni on Oppimateriaalikeskus Opike. Opike on erikoistunut kehittämään ja tuottamaan erilaisten oppijoiden, kuten vammaisten ja lukihäiriöisten materiaaleja esimerkiksi opetukseen. Opiken edustajan Henna Karan mukaan selkokielestä ja -kirjoista ei ole tehty paljonkaan tutkimuksia, joten selkokielen kanssa työskentelevät pystyvät hyödyntämään tutkimustuloksiani myöhemmin.

Projektini toteuttamisessa on mukana kahden muunkin alan opiskelijoita, mikä luo hyvän kuvan Seinäjoen ammattikorkeakoululle sen sisällä toimivasta yhteistyöstä. Opinnäytetyöni on ensimmäinen projekti, jossa kulttuurituotannon ja muotoilun koulutusalat tekevät yhteistyötä. Tämä yhteistyö ennakoi kulttuurin koulutusalojen yhdistymistä ensi vuonna.

Kirjasto- ja tietopalveluiden opiskelija Anna Oivio toimii apunani tutkimuksen toteuttamisessa. Hän testaa tekemiäni testikuvia lukihäiriöisillä lapsilla, minkä pohjalta haastattelen lapset. Yhdessä mediatuotannon opiskelijoiden, Juha Kekonin ja Atte Tervasmäen kanssa äänitämme äänikirjan, josta Kekoni ja Tervasmäki tekevät CD-levyn valmiin kirjan liitteeksi.

Selkokirjan kuvittaminen opinnäytetyönäni oli aihevalintana helppo. Koulumme Layers -lastenkirjaprojektin tämänvuotisen selkokirjat-teeman innoittamana halusin tutustua aiheeseen. Henkilökohtainen mielenkiintoni aiheeseen syntyi, sillä minulla todettiin lukihäiriö vain muutama vuosi sitten. Halusin nyt tutustua aiheeseen paremmin ja olla hyödyksi osaamallani tavalla, graafisella suunnittelulla.

2 LÄHTÖKOHDAT

2.1 Tutkimusongelma

Tutkimusongelmani on se, miten lukihäiriöisen lapsen saisi avaamaan kirjan ja miten graafinen suunnittelija voi vaikuttaa siihen, että lukihäiriöinen lapsi innostuu kirjasta ja sen lukemisesta? Lukihäiriöisille kirjan avaaminen ja sen lukeminen tuntuvat vastenmielisiltä asioilta. Haluan selvittää, ovatko selkokuvitukseen laaditut ohjeet todellisuudessa niin yksiselitteisiä kuin miltä ne kuulostavat. Selvitän miten suuri rooli esimerkiksi typografialla tai äänikirjalla on lukemisessa. Selkokuvitukseen laaditut ohjeet saattavat olla liian rajattuja siihen, mikä herättää lukihäiriöisen lapsen kiinnostuksen lukemiseen.

2.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmäksi olen valinnut kuvallisen teemahaastattelun. Menetelmästä tekee kuvallisen se, että ennen varsinaista haastattelua testiryhmälle näytetään kuvia joiden pohjalta haastattelu tehdään.

2.3 Tutkimussuunnitelma

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, ovatko selkomateriaaleihin laaditut ohjeet todella niin yksiselitteisiä miltä ne kuulostavat. Selko-ohjeita käsittelen tarkemmin luvussa 4. Toteutan testauksen yhteistyössä kirjasto- ja tietopalveluiden opiskelija Anna Oivion kanssa. Oivio lukee testiryhmälle Ponikesä-tarinasta lyhennetyn version ja näyttää samalla tekemiäni kuvia.

Teemahaastattelua pohjustaen teemme kohderyhmän lapsille kaksi erilaista testusta. Ensimmäisessä testissä Oivio pitää satutuokion, jossa hän lukee tarinaa ja näyttää tarinaan liittyviä kuvia. Toinen osio on pieni lukutehtävä ryhmän lukutaitoisille lapsille.

Kuvien näyttämistä varten valmistan 14 erityylistä kuvaa, jotka enemmän tai vähemmän ovat yhteydessä luettavaan tarinaan. Haluan kokeilla, miten paljon kuvassa voi olla tapahtumia, joista tarinassa ei suoraan kerrota. Selvitän ymmärtävätkö lapset epäsuorat, symbolisesti kerrotut asiat kuvissa. Joissakin kuvissa on vähemmän asioita ja toimintaa, toisiin kuviin teen enemmän eri tasoja, taustoja ja ympärillä olevaa toimintaa. Lukihäiriöisten lasten mielestä jonkinlaiset kuvat saattavat kiinnostaa enemmän tai olla peräti epämiellyttäviä.

Lukutehtävässä teen muutamia tekstipätkiä käyttäen Ponikesä-tekstiä. Tekstipätkät ovat noin kahden lauseen mittaisia. Haluan tietää, mikä on merkittävintä tekstin jäsennyksessä. Luettavat pätkät ovat pääasiassa samanlaisia, mutta jokaisessa on yksi ero. Eroja ovat esimerkiksi kirjainväli, kirjainkoko ja riviväli. Kokeilen kahta eri kirjaintyyppiä: erityisesti lukihäiriöisille suunniteltua OpenDyslexic:a ja Futura Std:tä.

Kuvien näyttäminen ja lukutehtävä ovat pohjustusta varsinaiseen tutkimukseen, joka on teemahaastattelu. Haastattelussa keskitän kysymykseni kuviin ja kuvien merkitykseen tarinan lukuhetkessä. Haastattelut teen jokaiselle ryhmän testihenkilölle yksitellen ja haastattelut äänitetään.

3 LASTENKIRJAT JA GRAAFINEN SUUNNITTELU

Lapsille tarkoitettuja kirjoja ei ole julkaistu kovin kauan. Ensimmäistä kertaa kirjoja alettiin julkaista lapsille 1950-luvulla (Mäkinen-Laitila, 2012). Sitä aikaisemmin lapset olivat katselleet vanhempiensa kirjoja oppineet niistä (Laukka 2001, 63). Laukkan (2001, 63) mukaan lapset muodostavat maailmankuvansa kirjojen avulla ja tämän vuoksi lastenkirjojen kuvittajat ovatkin suuria vaikuttajia lasten kasvatuksessa.

Lastenkirjoissa aika, paikka ja henkilöt nimetään todella yleismaallisesti, kuten ”olipa kerran”, ”kaukana täältä” ja ”eukko” (Laukka 2001, 63-65). Kuvittajan tehtävä on kertoa lukijalle, minkälainen tapahtumaympäristö ja henkilöt ovat. Työssäni käytettävässä tarinassa Ponikesä nämä asiat on kerrottu melko hyvin, kuten esimerkiksi minkälaisessa ympäristössä tapahtumat ovat. Myös henkilöitä on kuvailtu, mutta minulle jää silti oman tulkinnan vara. Lapsille tarkoitetuissa kuvituksissa on tärkeää saada kuvattua asiat oikein, sillä lapset oppivat ja ottavat kuvista mallia esimerkiksi omiin piirustuksiinsa.

Usein lastenkirjat luokitellaan niiden materiaalien, taittojen ja muotojen mukaan (Bengtsson 2002, 29). Kuvituksen monet muodot -kirjassa Bengtsson (s. 27) kertoo osan lastenkirjoista olevan niin sanottuja lelukirjoja, joilla nimensä mukaan leikitään. Itse mieltäisin lelukirjatermin mukaiset kirjat sellaisiksi, joissa on esimerkiksi irrallisia osia, aukeavia luokkuja, materiaaalipintoja tai jokin erikoinen taitto, esimerkiksi haitarimaisuus. Ponikesä-kirjaa en ehkä aivan luokittelisi lelukirjaksi, vaikka mukana onkin äänikirja-CD. Työstämäni kirja saattaisi täyttää lelukirjan kriteerit, jos mukana tulevalla CD-levyllä olisi jokin peli.

Ylönen (2000, 47) kertoo kirjassa *Loihditut linnut*, että kuvitetun kirjan teksti hallitsee ja kuvat ovat pienemmässä asemassa, kun taas kuvakirjassa teksti ja kuva ovat samassa suhteessa tai kuva on hallitseva.

Lastenkirjat yhdistetään usein saduiksi. Tarinasta tulee satu siinä vaiheessa, kun esimerkiksi jokin tapahtuma tai tapahtumapaikka on todellisuudesta poikkeavaa. Ponikesä on tarina, sillä se kerrotaan muistelman tapaisesti ja kaikki tilanteet ja tapahtumat vaikuttavat todellisilta. Tarinan kuvitus on helppo yhdistää johonkin

omaan, tuttuun ympäristöön. Sadussa saattaa tapahtua sellaisia yliluonnollisia ja outoja asioita, joita ei esimerkiksi tutussa normaalissa ympäristössä voisi tapahtua, kuten että ponit lentävät (Mäkinen-Laitila, 2012).

Avaa lastenkirja! -kirjassa (Suojala 2001, 12) kerrotaan, että sadut on jaoteltu alalajeihin, esimerkiksi eläin- ja ihmesatuihin. Ihmesaduissa on usein erilaisia seikkailuja ja seikkailujen aikana päähenkilöt kohtaavat erilaisia epätodellisia asioita, kuten hirviöitä ja taikaesineitä.

4 SELKOKIELI JA KUVITUS

Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeus on yleistä, mutta moni ei tiedosta itsellään sitä olevan. Keskimäärin noin 15 % väestöstä on jollain tasolla lukihäiriöisiä (Salminen 1982, 14). Lukihäiriö on paljon muutakin kuin heikkoa tai hidasta lukemista, usein syynä oikeiden sanojen hakemiseen liittyviin ongelmiin johtuu kuitenkin stressistä tai väsymyksestä (Salmi 2007, 17).

Luki- ja oppimisvaikeudet ilmenevät eritasoisina ja useilla eri osa-alueilla. Erilaisen oppijoiden käsikirjassa (Hämäläinen 2007, 18-19) luetellaan, että numerot ja kirjaimet saattavat vaihdella paikkaa, puhe voi olla epäselvää, silmiä saattaa särkeä lukiessa, keskittyminen on vaikeaa ja kaksoiskonsonantit ovat vaikeita.

Hannu Virtasen (2009, 37) kirjoittamassa Selkokielen käsikirjassa kerrotaan, että lapsista ja nuorista selkokieltä tarvitsevat saavat erityisopetusta perus- ja ammatillisissa kouluissa.

Selkokieliä materiaaleja, kuten kirjoja, lehtiä ja esitteitä on saatavilla useilta eri tahoilta. Selkokieli sekoitetaan helposti selkään yleiskieleen (Virtanen 2009, 16-17). Ällin & Karan (2009, 5.1) kirjoittamassa Saavutettavuus verkkopalveluissa -oppaassa kerrotaan, että Selkokeskuksen arvion mukaan selkokieltä tarvitsevia ihmisiä Suomessa on noin 200 000-350 000.

Selkokeskus (2012) on laatinut määritelmän selkokielelle:

Selkokieli on suomen kielen muoto, joka on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. Se on suunnattu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea ja/tai ymmärtää yleiskieltä.

4.1 Kuvituksen selko-ohjeet

Virtanen (2009, 129-130) kertoo selkokielen käsikirjassa, että joskus jopa kansainvälisesti annetaan todella rajattuja ohjeita kuvien ja kuvitusten käyttöön. Selkokeskuksen mukaan abstraktitkin kuvat toimivat joskus. Lukihäiriöiset kuitenkin tulkitsevat kuvat usein erilailla, kuin tavallinen lukija, ja näkevät kuvassa eri asioita.

Selkokuvan on tarkoitus kuitenkin näyttää oleellinen, eikä sellaista mistä kuvaan liitetystä tekstistä ei kerrota mitään.

Teräväinen (2013) kertoo selkokuvasta tiivistetysti, että ”kuvien tarinan on oltava yksinkertainen eikä lukijaa saa häiritä sivujuonilla”. Tarinan kuvaajan ja kuvittajan täytyy siis pyrkiä selkeyttämään tekstissä käsiteltävää asiaa tai aihetta ja luomaan lukijalle selkeämmän kuvan asiasta. Suunnittelen myös kuvituksen niin, että kuvissa tapahtuvat asiat kuvaavat mahdollisesti vaikeasti tekstistä ymmärrettäviä asioita, esimerkiksi lampaiden keritseminen, josta asiasta tietämättömien on vaikea saada mielikuvaa.

Sainio (1994, 111-112) kertoo kirjassaan Selkoa selkokuvasta että ennen luultiin selkokuvien olevan helpoimpia tulkita, kun ne sisälsivät mahdollisimman vähän informaatiota. Kuvien luojilla, taiteilijoilla on haaste saada kuvattua monimutkaisia asioita ymmärrettävästi. Joissakin tapauksissa neutraalit kuvat saattavat olla abstraktia kuvaa helpompia, jos aihetta on rajattu tietyllä lailla.

Sainio (1994, 114) on listannut selkokuvan vaatimuksia:

- Kuvan on oltava yhtenevä tekstin kanssa.
- Kuvan täytyy olla selkeitä ilman erikoisia kuvakulmia.
- Kuvan pitäisi olla yksiselitteinen ilman, että siinä on paljon harhaanjohtavia yksityiskohtia.
- Se, mitä ei ole kuvassa, ei ole myöskään olemassa. Selkokieltä tarvitsevien on vaikeampi täyttää kuvan viestissä olevat ”aukot”, kuin kokeneemman lukijan.
- Kuvien kokosuhteet tulee säilyttää. Esimerkiksi talo ei voi olla pienempi kuin auto.
- Symbolikuvat ovat vaikeita ymmärtää. Orava on orava, eikä sitä osata mieltää esimerkiksi säästäväisyyden symboliksi.

Omassa työssäni olen syventynyt lukihäiriöisten kykyyn tulkita symbolikuvia. Henkilökohtaisen kuvien ja symbolikuvien tulkintojen vaikeuteni olen osannut perustel-

la vasta tässä projektissa, kun olen perehtynyt aiheeseen. Lopullisessa kuvituksessani aion noudattaa suurimmaksi osaksi valmiita selkokuvien ohjeita, mutta myös tutkimuksesta saamiani tuloksia. Tarkastelen, miten vahvasti esimerkiksi Sainion luettelemat ohjeet pitävät paikkansa.

4.2 Äänikirja

Päätin toteuttaa yhdessä mediatuotannon opiskelijoiden, Juha Kekonin ja Atte Tervasmäen kanssa äänikirjan selkokirjani liitteeksi. Kekonilla ja Tervasmäellä on kokemusta äänilevyjen tuottamisesta. Äänikirjan äänityksen teemme Seinäjoen ammattikorkeakoulun studiossa Seinäjoen kampuksella. Tarinan kirjoittaja Mervi Heikkilä lukee äänikirjan tekstit.

Äänikirjat ovat painetuista kirjoista tehtyjä valmiiksi ääneen luettuja versioita. Äänikirjoja käyttävät muun muassa lukihäiriöiset, joille kirjan lukeminen saattaa olla vaikeasti ymmärrettävää tai hidasta.

Omia ajatuksiani äänikirjan hyödyistä olisi se, että sen avulla lapsetkin kiinnostuisivat selaamaan kirjaa, samalla kun teksti tulee luettuna äänitteeltä. Tällä tavoin myös kynnys lukea itse tekstiä saattaa olla pienempi. Vahvistuksen omille päätelmilleni sain Celia-kirjastojen edustajalta sähköpostiviestillä, jossa hän kertoi kokemuksiansa perustuen samoja asioita. Nämä väitteet löytyvät muun muassa Celian tuottamasta Äänikirja perusopetuksessa: Opas opettajille ja kouluille -esitteessä. Esitteessä kerrotaan äänikirjasta olevan hyötyä: ”Kiinnostus ja motivaatio lukemiseen kasvaa, sanavarasto rikastuu, oppilas rohkaistuu lukemaan ääneen ja audiitiivinen kanava vahvistuu.”

Tanskalainen kansalliskirjasto Nota (2011) on teettänyt tutkimuksen, jossa kartoitetaan lukihäiriöisten, 12-16 -vuotiaiden, lukutottumuksia ja äänikirjojen käyttöä. Nuoret ovat vastanneet, että äänikirjat ovat hyviä vaihtoehtoja oppikirjoille ja jopa lähes kolmannes kyselyyn vastanneista kuuntelee niitä useita kertoja viikossa. Tutkimustuloksista myös käy ilmi, että lukuvaikeuksista kärsivillä on kehittyneempi kyky kuunnella ja ymmärtää kuin lukea ja ymmärtää.

Ekebom (2001, 53-54) on luetellut Kirjaseikkailu -kirjassa keinoja, joilla heikkoja lukijoita saisi innostettua lukemaan. Listassa oli lueteltuna useita keinoja, joista yhden huomasin erityisesti. Ekebomin antama keino vahvistaa hypoteesiani siitä, että äänikirjasta on apua lukemisessa. Keino on, että ”Käytetään apuna valmiita kasettikirjoja, tai esimerkiksi vanhemmat lukevat kirjan kasetille, minkä jälkeen kirjaa on helpompi lukea itse”.

5 SEMIOTIIKKA

Veivo & Huttusen (1999, 18) Semiotiikka -Merkeistä mieleen ja kulttuuriin -kirjassa kerrotaan musiikkitieteen professori Eero Tarastin määritelleen semiotiikan, että se on ”merkkejä, merkkijärjestelmiä ja niiden tuottamista sekä käyttöä tarkasteleva tiede”.

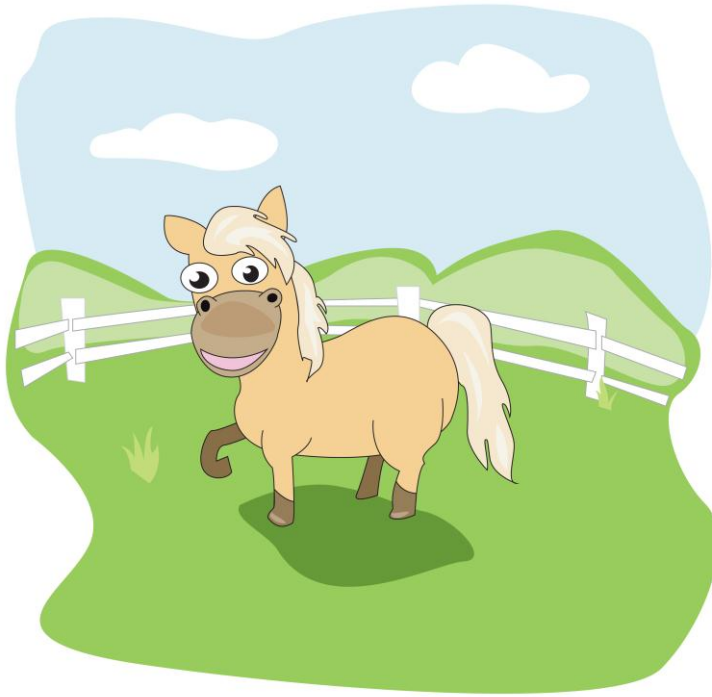
Teoreettiseksi viitekehykseksi opinnäytetyöhöni valitsin semiotiikan. Kuvituksia suunnitellessa olen käyttänyt semiotiikan termejä symboli, ikoni ja indeksi. Selko-keskuksen laatimassa selkojulkaisujen taitto-ohjeiden yhteenvedossa kehoitetaan välttämään symboloivia kuvia, sillä lukihäiriöinen viestin vastaanottaja ei välttämättä osaa tulkita sovittua merkkiä. Samalla testasin myös indeksin näkyvyyttä kuvissa ja sitä, ymmärtävätkö lapset kuvat.

5.1 Ikoni

Anja Hatvan (1993, 30) kirjassa Kuvittaminen termien selityksissä on käytetty kissaa esimerkkinä. Hatva kertoo, että Piercen ajattelun mukaan ikoni määritellään objektin kaltaiseksi merkiksi. Ikoni siis muistuttaa kohdettaan.

Type & Image -kirjassa Meggs (1992, 8) kertoo, että esimerkiksi tähtikartta tai arkitehdin tekemä pienoismalli rakennuksesta ovat ikoneita, koska ne muistuttavat esittämänsä kohdetta.

Tarinassa jonka kuvitan, on jonkin verran kerrottu ja kuvailtu tarinassa esiintyviä henkilöitä ja miljöitä. Kirjoittaja on kuitenkin jättänyt kuvittajan mielikuvitukselle tilaa hahmojen kuvalliseen luomiseen. Tarinan päähenkilö on poni, josta ei kerrota kuin karvan väri ja sekin ympäripyöreästi. Sain siis luoda ponista hahmon, joka on oma tulkintani (Kuvio 1).

Kuvio 1. Ikoni on objektin kaltainen merkki

5.2 Indeks

Hatva (1993, 30) kertoo, että indeksi on usein välillinen viesti, joka viittaa johonkin objektiin, esimerkiksi kissan jalanjäljet viittaavat kissaan. Meggs (1992, 8) selittää indeksin olevan asiayhteys, joka osoittaa kohteeseen. Meggsin esimerkkejä ovat muun muassa märkä katu, joka osoittaa että on juuri satanut tai savu, joka liitetään tuleen.

Kokeilin indeksin vaikutusta parissakin tutkimukseeni tekemässäni testikuvassa. Useisiin testikuviin sijoitin kissan, jota tarinassa ei suoraan mainita missään kohdassa. Yhteen testikuvaan jätin kissan piirtämättä, mutta sen sijaan piirsin kuvaan kissaan viittaavan ruokakipon ja kalanruodon (Kuvio 2).

Kuvio 2. Testikuvassa kokeilin indeksiä, joka viittaa kissan olemassa oloon

5.3 Symboli

Symbolia on mahdoton tunnistaa, ellei tiedä kuvattua merkkiä etukäteen (Hatva 1993, 30). Symbolikuvasta ei aina pysty sanomaan, mitä se esittää tai merkitsee.

Meggs (1992, 8) kertoo, että tulkitsija yhdistää symbolit siihen mitä tietää tai on aiemmin kokenut. Metasymbolit puolestaan tarkoittavat samaa kaikkialla maailmassa kulttuurista tai historiasta riippumatta. Esimerkiksi kyyhkynen rauhan symbolina tai ristin merkki kuvaamassa uskontoa eivät muutu eri kulttuurien välillä.

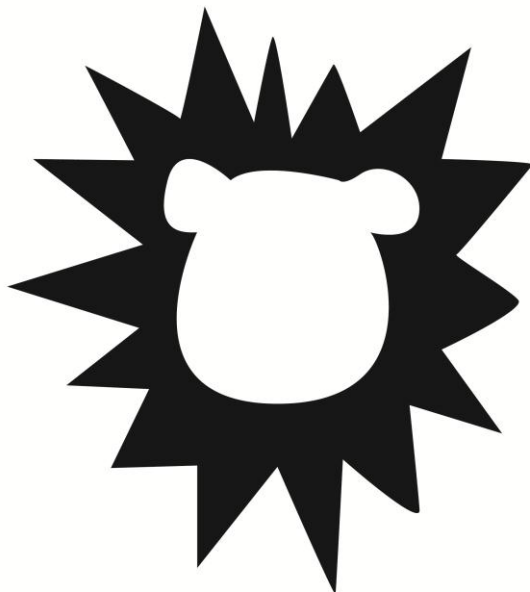
Joka päivä ihmiset ovat tekemisissä erilaisten symboleiden kanssa, enempää asiaa ajattelematta (Trygg 2005, 53). Puhutut sanat ovat kielellisiä symboleita, kuten kirjaimet, joista sanat muodostuvat (Meggs, 1992, 8). Kirjaimet ovat sovittuja merkkejä ja ne täytyy ymmärtää, jotta kirjaimia pystyy tulkitsemaan. Luvussa 6.1 kerron aiemmasta projektistani, jossa testasin lasten kykyä tunnistaa ja nimetä kuvia. Huomasin, että useasta symbolista koostuva kuva (Kuvio 3) oli hankala hahmottaa kokonaisuudeksi. Tästä voin päätellä yhteyden sanojen tulkintaan: sanoja on vaikea lukea oikein, kun useiden symboleiden hahmottaminen samassa yhteydessä on haastavaa.

6 TESTIKUVIEN SUUNNITTELU

6.1 Aineisto

Syksyllä 2012 käsittelin syventävissä opinnoissa samaa aihetta, jota päätin jatkaa opinnäytetyöni aiheena. Syventävien opintojeni testaus keskittyi lukihäiriöisten lasten nimeämisvaikeuteen. Testauksessani halusin vastauksen siihen, miten lukihäiriöisiä lapsia rohkaistaan lukemaan. Testauksen toteutin yhdessä sosiaali- ja terveystieteiden opiskelija Ulla Viitalan kanssa. Testiryhmän lasten täytyi nimetä erilaisia kuvia, joita olin piirtänyt.

Tuloksista kävi ilmi mielenkiintoinen asia, johon opinnäytetyössäni olen kiinnittänyt entistä enemmän huomiota. Yksi testikuvista esitti leijonan päätä (Kuvio 3), mutta yksikään testihenkilöistä ei tunnistanut kuvasta leijonaa. Vastauksia oli monenlaisia, kuten aurinko ja välähdys. Tästä päättelin, että lukihäiriöisen on vaikea hahmottaa kuvan kokonaisuutta, jos se koostuu useista symboleista. Tässä tapauksessa lapset havaitsivat vain ”nallenpään” tai ”välähdyksen”, mutta eivät niistä yhdessä muodostuvaa leijonapäätä.

Kuvio 3. Lukihäiriöisen on vaikea yhdistää kaksi symbolia sisältävää kuvaa yhdeksi

6.2 Testikuvat

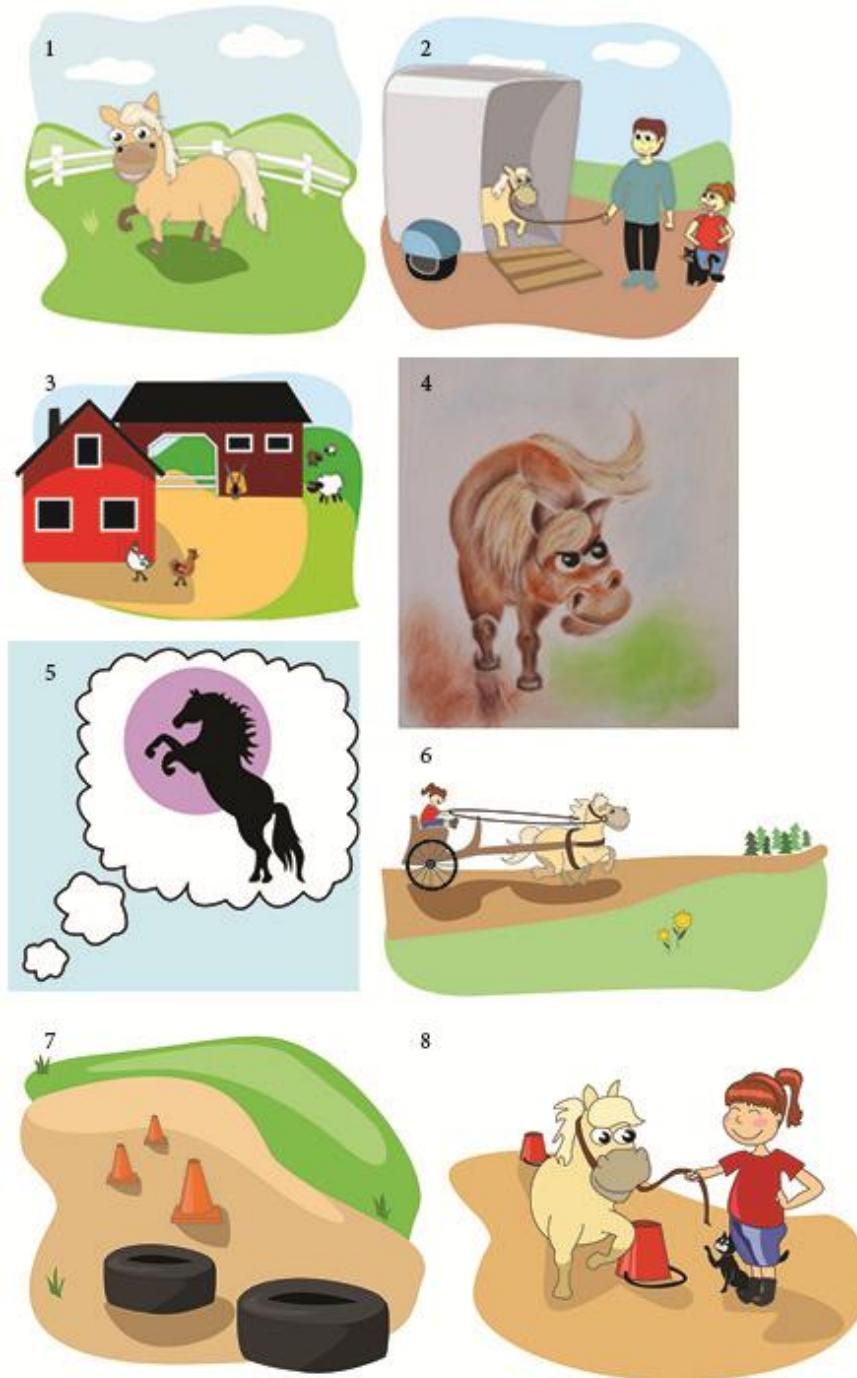
Tutkimustani varten teen testikuvat pohjustamaan teemahaastattelua. Olen poiminut Ponikesä-tarinasta muutamia kappaleita ja tiivistänyt tarinan lyhyehköksi kokonaisuudeksi tutkimusta varten. Testiryhmälle pidetään ennen haastatteluja satutunnin tapainen tuokio, jossa kirjasto- ja tietopalveluiden opiskelija Anna Oivio lukee lapsille tarinan ja näyttää samalla kuvia tarinan edetessä.

Testikuvia (Kuvio 4 ja Kuvio 5) tulee olemaan 14 erityylistä kahdella eri tekniikalla toteutettuna. Toteutustekniikoiksi valitsin vektorigrafiikan ja kuivapastellit.

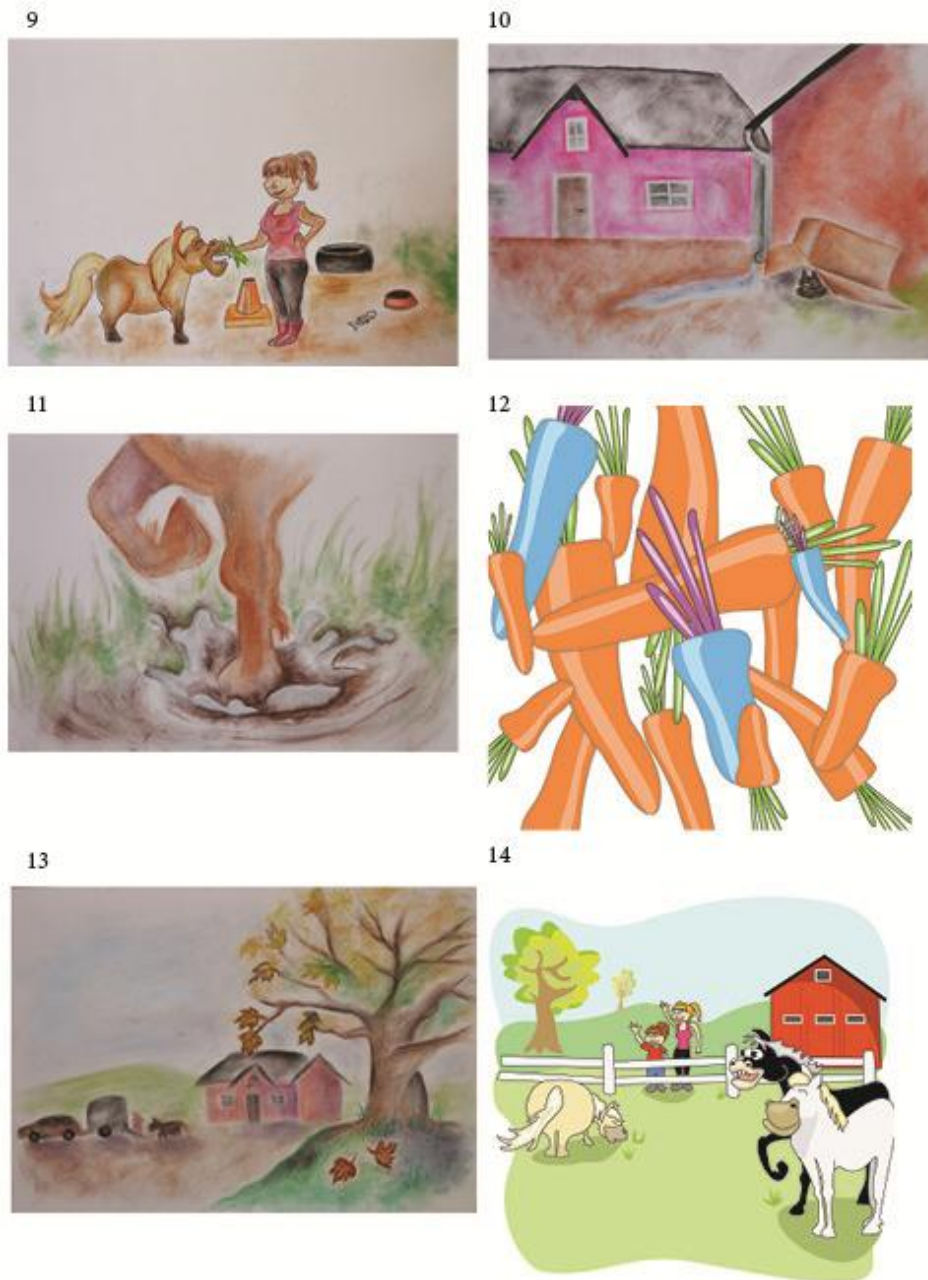
Kuvissa kiinnitän erityisesti huomiota (Taulukko 1) seuraaviin asioihin: symboliikka/ikonit/indeksit, eri kuvakulmat, monialaisuus/tasot ja epäolennaiset kuvaukset tekstiin nähden. Olen laatinut testikuvista taulukon, jossa määritellyt jokaisesta kuvasta asiat joista odotan jotain reaktiota. Satutuokiossa havainnoin lasten ilmeitä, kuvista aiheutuvia keskusteluja ja kysymyksiä. Merkkaan taulukkoon plussia ja miinusia mahdollisista reaktioista. Satutuokio videoidaan, joten voin jälkepäin tarkistaa havaintoni.

Taulukko 1. Testikuviin tehdyt asiat mihin kiinnittää huomiota

TESTIKUVA	HUOMIOT
1. Ponin kuvaus	Vain päähenkilö, ei mitään ylimääräistä
2. Kuljetuskoppi	Kissa, talonpääty, ei ulkorakennusta,
3. Ei muita hevosia	Jättikanat, pikkulampaat
4. Kärryvaljastus	Vihainen ilme, kavion kaivuu, ei kärryjä
5. Nousee takajaloille	Ajatuskupla, villiori, ei ”todellista”
6. Iloista ravia	Pienet kuuset, isot kukat, ei muuten taustaa, Maija pienempi kuin Rasmus
7. Agility-rata	esteitä, kartioita, ei tapahtumaa
8. Sankojen pujottelu	Kuvakulma, sankojen etäisyys, kissa,
9. Herkkupalkkaa	Kissan ruokakippo ja kalanruoto, ei taivasta,
10. Vesilätäköitä	Kissa suojassa, vettä rännistä
11. Juoksua liinassa	Yksityiskohta kuraroiskeesta
12. Porkkanapalkkio	Siniset porkkanat
13. Syksy	Pudonneet lehdet, poni vaunuun menee,
14. Hevosystävät ja hyvästit	Kuvakulma, paljon tapahtumia, hevosia ja poni,

Kuvio 4. Tutkimuksessa käytetyt testikuvat 1-8 Taulukko 1:n mukaisessa numerojärjestyksessä

Kuvio 5. Tutkimuksessa käytetyt testikuvat 9-14 Taulukko 1:n mukaisessa numerojärjestyksessä

Olen suunnitellut testikuvat sen mukaisesti, mitä asioita haluan selvittää tutkimuksessani. Selkokeskuksen laatimassa Selkojulkaisujen ulkoasu ja kuvitus -oppaassa kerrotaan, että erikoisia kuvakulmia ja symboliikkaa tulisi välttää sekä kuvien kokosuhteet, joiden pitäisi olla lähellä todellisuutta.

Usein lastenkirjoissa on jokin hahmo, joka seikkailee kuvissa vaikka sitä ei mainitaisikaan tekstissä. Testikuviin sijoitin mustan kissan, joka näkyy kokonaan tai osittain muutamissa kuvissa. Yhdessä kuvassa kissaa ei ole, mutta sen olemassaolosta kertovat tyhjä ruokakippo ja kalanruodot. Kissa itsessään on epäolennainen, vaikka se kuvissa näkyykin. Kalanruodot ja ruokakippo ovat indeksi, joka viittaa kissaan.

Selkojulkaisujen ulkoasu ja kuvitus -oppaassa kehoitetaan välttämään vaikeaa symboliikkaa. Kuitenkin helppojen symbolisten merkkien tunnistaminen, kuten sydän rakkauden symbolina, onnistuu. Yhteen testikuvaan (Kuvio 8) olen piirtänyt villihevosien siluettipiirroksena ajatuskuplaan. Tarinassa puhutaan kuvannäyttökellä siitä, miten poni kuvitteli hetken olevansa villiiori ja nousi takajaloilleen seisomaan. Tästä kuvasta haluan tietää, ymmärtävätkö lapset sen, että kuvassa oleva hevonen on vain mielikuvituksen tuotetta eikä tilannetta varsinaisesti tapahdu tarinassa oikeasti.

Taustojen ja ylimääräisten elementtien käytöstä kehoitetaan oppaassa olemaan myös tarkkana. Joihinkin kuviin olen piirtänyt taustaa, taivasta, peltoa ja maatilalla olevia rakennuksia. Haluan saada selville, miten haitalliseksi lapset tulkitsevat sen, jos toisen kuvan reunassa näkyy talon päätyä ja toisessa kuvassa talon vieressä onkin ulkorakennus. Myös se, missä vaiheessa lasten mielestä kuvasta selvästi puuttuu jotain, haluan selvittää lopullisia kuvituksiani varten. Puutteita voivat olla esimerkiksi se, jos kuvaan on piirretty maata ja nurmikkaa mutta ei taivasta (Kuvio 6).

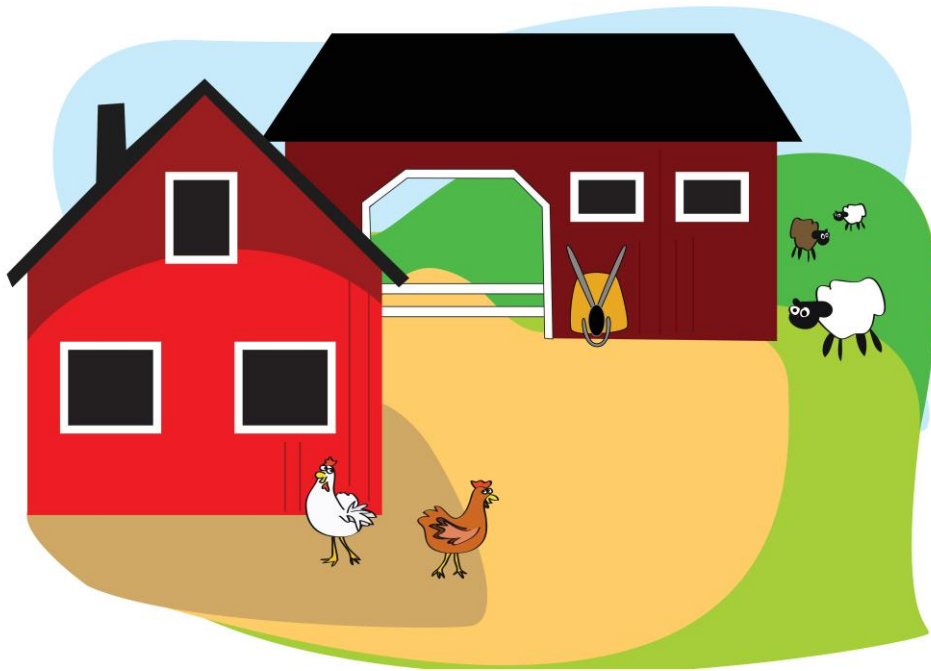

Kuvio 6. Testikuvassa numero 8 ei ole taivasta

Muutamit kuvat olen tehnyt niin, että siinä kuvataan vain jotain yksityiskohtaa tilanteesta. Haluan tietää, kaipaavatko lapset näihin kuviin suurempaa kokonaisuutta tapahtuvasta tilanteesta vai pystyvätkö he mielikuvituksensa avulla rakentamaan lopun, puuttuvan osan.

Asioiden kokosuhteet on otettava huomioon viereisissä kuvissa. Mutta miten lukihäiriöiset lapset tulkitsevat kokosuhteiden erot samassa kuvassa? Yhteen kuvaan (Kuvio 7) olen kuvannut maatilan pihaa, jossa etualalla on kanoja ja taka-alalla pellolla lampaita. Todellisuudessa kanat ovat pienempiä kuin lampaat, mutta tässä kuvassa lampaat ovat huomattavasti pienempiä. Haluan testata, ymmärtävätkö lapset, että lampaat ovat pienempiä, koska ovat kauempana.

Kuvio 7. Testikuvassa numero 3 eläinten kokosuhde näyttää väärältä

6.3 Aineiston käyttö kuvituksen apuna

Lopullisen kuvituksen aion toteuttaa sen mukaan, minkälaisia tuloksia lukihäiriöisille lapsille tekemästäni teemahaastattelusta saan. Lopullisessa kuvituksessa käytän joitakin samoja kuvia mitä testauksessakin. Testikuvina käytettyjä kuvia muokkaan ja muutan tutkimustulosten mukaiseksi.

7 HAASTATTELUT

7.1 Teemahaastattelu

Teemahaastattelu on melkoisen vaativa muoto tiedonkeruulle (Virtual statistic, 10.2.2013). Teemahaastattelussa on selkeästi rajattu teema, jonka ympärille kysymykset ja keskustelun aiheet muodostetaan.

Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 47) kirjassa Tutkimushaastattelu selvitetään eri haastatteluiden eroavaisuuksia: teemahaastattelu on niin sanottu kohdennettu haastattelu, jossa haastateltavat ovat samassa tilanteessa kokemustensa kanssa. Samoin testiryhmäni lapset ovat kaikki juuri kokeneet satutunnin ja nähneet samat kuvat. Laadullisen tutkimuksen työtapoja -kirjassa neuvotaan, että haastattelijan tulisi kuitenkin muistaa se, että haastateltavat saattavat usein puhua asioiden vierestä (Syrjälä 1994, 86).

Haastattelutilanne voi vaikuttaa normaalilta keskustelulta, mutta haastattelutilanteessa on tietty päämäärä ja tavoite (Ruusuvuori & Tiitula, 2005, 23). Haastattelija ohjaa keskustelua kysymystensä avulla. Tilanteessa tehdään muistiinpanoja vaikka haastattelu nauhoitettaisiinkin.

Yleensä tutkimushaastattelut nauhoitetaan, että haastattelijalla on mahdollisuus palata aiempaan tilanteeseen uudelleen ja täydentää muistiinpanoja ja tulkintoja (Ruusuvuori & Tiittula, 2005, 14).

Hirsjärvi & Hurme (2001, 129-130) kertovat kirjassaan, että lapsen haastattelutilannetta rajoittavat useat seikat, kuten se, että lapsen sanavarasto on pienempi kuin aikuisen. Suositellaan, että kysymykset koostuvat enintään 3-5 sanasta ja että sanat ovat helppoja ja entuudestaan tuttuja. Haastattelutilanteen ei saisi kestää noin 15 minuuttia pidempään, sillä lasten on vaikea keskittyä.

Tutkimushaastattelu-kirjassa (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 23, 37) kerrotaan haastatteluiden olevan kvalitatiivisen suuntauksen tutkimuksia. Kvalitatiivisen menetelmän tutkimuksessa kohde ja tutkija ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja tutkija saattaa vaikuttaa lopputulokseen. Pyrkimykseni kuitenkin olisi, että haastatteluni olisi

kvantitatiivisen suuntauksen mukaisia, eli sellaisia että löytäisin oikeat tavat tiedonkeruuseen vaikuttamatta kohteeseen. Kvantitatiivisen suuntauksen piirteitä tutkimukseeni tuo havainnointiosuus, jossa käyn läpi haastatteluja edeltävää, videoitua satutuokiota. Havainnoin lasten käyttäytymistä ja reagoitteja erilaisten kuvien avulla.

7.2 Haastattelun toteutus

Haastattelut teen jokaiselle testiryhmän lapselle yksitellen. Haastattelut äänitetään, että analysointivaiheessa on helpompi käydä läpi haastattelutilannetta. Yhteistyökoulun kanssa tutkimuspäiväksi on sovittu perjantai 22.2.2013.

Testiryhmäni on lähipaikkakunnalla sijaitsevassa koulussa oleva erityisoppilaiden luokka. Ryhmässä on kahdeksan noin 7-9 -vuotiasta lasta. Testiryhmäni tavoitin soittamalla kyseisen koulun rehtorille ja kysymällä mahdollista yhteistyötä tutkimukseni kanssa. Rehtori välitti tiedon tutkimuksestani opettajille ja yhden ryhmän opettaja otti minuun yhteyttä, koska halusi osallistua tutkimukseeni.

Tutkimustani varten minun täytyi hakea tutkimuslupa kaupungilta, jossa koulu sijaitsee. Ensin hoidin yhteistyökoulun rehtorin kanssa tutkimukseen liittyvät asiat selviksi, jonka jälkeen otin yhteyttä kaupungin sivistysjohtajaan sähköpostitse. Lupa on myönnetty 29.1.2013.

Kaupungin myöntämän tutkimusluvan lisäksi testiryhmän lasten vanhemmilta täytyy saada erilliset luvat heidän lasten osallistumisesta tutkimukseen. Kirjoitin kirjeen, jonka testiryhmäni opettaja on edelleen jakanut sen lasten vanhemmille. Opettaja ilmoitti minulle sähköpostitse, että luvat jokaisen tutkimukseen osallistuvan lapsen vanhemmilta ovat tulleet hänelle.

7.3 Haastatteluaihe ja -kysymykset

Haastattelussa keskitän teemani Ponikesä-tarinan kuviin. Jokainen haastateltava lapsi on ennen haastattelua osallistunut satutunnin tapaiseen tilanteeseen, jossa heille on näytetty tarinan yhteydessä erilaisia kuvia.

Olen suunnitellut kysymykset niin, että saan selville miten paljon erilaisia asioita, kuten ikoneita, indeksejä ja symboleita lapset ymmärtävät kuvista. Myös tekstissä mainitsemattomat tapahtumat sekä eri tasot ja kuvakulmat otan huomioon.

Haastattelukysymykset ovat seuraavat:

- Mitkä kuvat jäivät mieleesi? Miksi?
- Oliko jokin kuva epämiellyttävä? Miksi?
- Puuttuiko kuvista jotain? Mitä?
- Minkälaisia kuvia kirjassa pitäisi olla? Miksi?
- Lukisitko kirjoja, joiden jokaisella sivulla ei ole kuvaa?
- Ymmärsitkö mitä tässä (testikuva numero 5) kuvassa tapahtuu?
- Mitä näet tässä kuvassa (testikuva numero 3)?

7.3.1 Haastattelujen analysointi

Haastattelut tulee ensin litteroida, eli kirjoittaa puhtaaksi (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 138). Asioita ei tarvitse kirjoittaa sanatarkasti, vaan päätelmiä ja analyysseja voi tehdä suoraan äänitteeltä kun tutkimusryhmä on ollut pieni.

Kirjoitin haastattelut puhtaaksi, eli litteroin ne. Tarkastelin lasten kanssa käytyjä keskusteluja ja tein kysymysten ja vastausten pohjalta taulukon (Taulukko 2), josta näkyvät tulokset

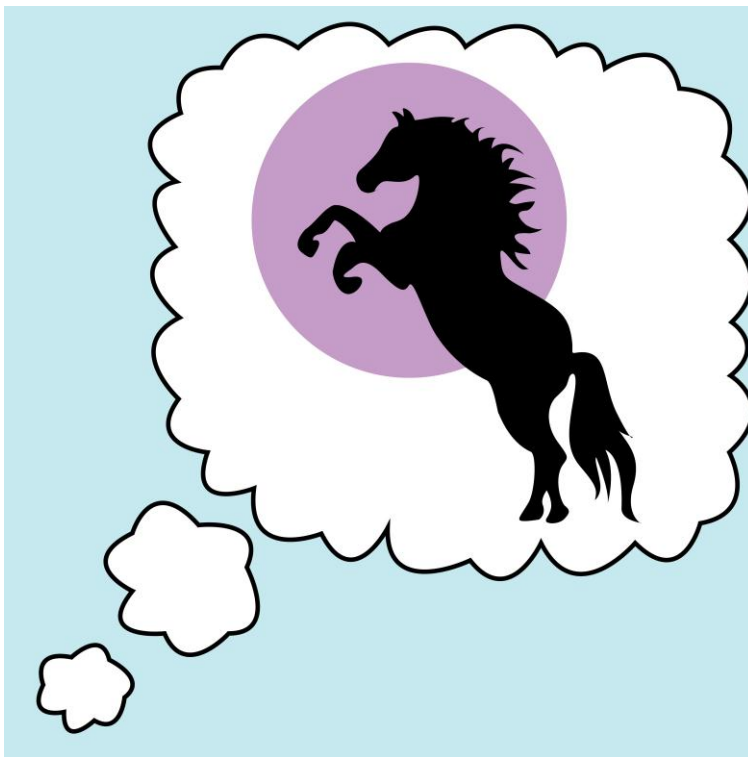
Taulukko 2. Teemahaastattelun pohjalta tehty taulukko kysymyksistä ja saaduista vastauksista

KYSYMYKSET	TESTIHLÖ 1	TESTIHLÖ 2	TESTIHLÖ 3	TESTIHLÖ 4	TESTIHLÖ 5	TESTIHLÖ 6	TESTIHLÖ 7
Mitkä kuvat jäivät mieleesi? Miksi?	Kuva nro 1. Hevonen, nauroi ja oli iloinen, hassu.	Pudisti vain päättään, mutta osoitti pian kaikkia kuvia.	Ei muista kuvia. Kuvia näyttäessä osoittaa kuvaa 12.	Ensimmäinen kuva jäi mieleen. Hevonen. Henkilö pitää hevosista.	Viimeinen kuva (nro 14), missä ihmiset hyvästelivät hevoset.	Ensimmäinen kuva jäi mieleen.	Pudistaa päättään. Pian osoittaa lähimpänä itseään olevaa kuvaa, nro 10.
Oliko jokin kuva epämiellyttävä? Miksi?	tykkäsi kuvista joissa oli iloisia hevosia.	Pudisti päättään. Ei osannut sanoa.	Kuva nro 14. Kuvassa oli liikaa kaikkea.	Osoittaa kuvaa nro 11. Kuvassa olisi pitänyt olla koko hevonen eikä vain jalat.	Osoittaa kuvia 13 ja 11. Vektorikuvat ovat "nykyajan kirjaan" sopivampia kuvia.	Nro 3 kuvassa ei ole hevosia. Osoitti myös porkkanakuvaa nro 12.	Osoittaa kuvaa nro 11. Ei osaa perustella.
Puuttuiko kuvista jotain? Mitä?	Kuvassa 13 hevosen olisi pitänyt olla kopissa, mutta se käveli väärään suuntaan. Kuvassa 11 pitäisi olla koko hevonen, eikä vain jalat.	Osoittaa kuvaa nro 11. Kuvassa on vain kaksi jalkaa ja hevonen puuttuu. Nro 10 kuvasta puuttuu hevonen vaikka se pitäisi siinä olla.	Mistä kuvasta ei puutu mitään.	Kuvassa nro 7 pitäisi olla hevonen, se puuttuu.	Kuvissa, missä oli heinäpeltoa, puuttui heinätippoja, mitä olisi pitänyt olla enemmän. Hevonen syö enemmän kun ihminen. Nro 8 kuvasta puuttuu yksi sanko, kun hevonen pujottelee.	Ei puuttunut mitään.	Ei vastaa mitään.
Minkälaisia kuvia kirjassa pitäisi olla? Miksi?	Värikkäitä, ne ovat hienoja.	Värikkäitä.	Ei osaa sanoa. Ei osaa lukea, mutta tykkää piirtää. Kuvissa pitää olla värejä.	Osoittaa eri vektorikuvia ja kertoo että sellaiset kuvat näyttäisivät kirjoissa hienoille.	Osoittaa vektorikuvia ja sanoo, että ne ovat helppoja ja selkeämpiä.	Osoittaa kuvaa nro 10. Kuvassa ei ole eläimiä, talot näyttävät hienoilta.	Osoittaa jälleen kuvaa nro 10, mikä on häntä lähimpänä.
Lukisitko kirjoja, jonka joka sivulla ei ole kuvaa?	Ei lukisi. Mutta jos joku muu lukee, niin ei haittaa jos ei ole kuvia.	Ei halua lukea.	Ei lukisi. Mutta peleissä on joskus pelkkää tekstiä, kun tulee ohjeita. Tykkää kun joku muu lukee tarinaa.	Ei lukisi, mutta tykkää kuunnella kun luetaan ääneen.	Ei osaa vielä lukea, mutta kun joku muu lukee niin kuvilla ei ole väliä.	Ei lukisi.	Nyökkää myöntäväksi vastaukseksi.
Ymmärsitkö kuvan 5 sisältöä?	Hevonen pelästyi. Siksi se on pilven sisällä, että se näkyisi paremmin. Hevonen on sama kuin poni muissa kuvissa.	Ei osaa sanoa, mitä kuvassa on.	Ymmärsi, että aiemmissa kuvissa esiintyvä poni ajattelee tässä kuvassa olevaa mustaa hevosta.	Kuvassa on kupla, mutta ei osaa sanoa miksi hevonen on kuplan sisällä.	Hevonen on noussut takajaloille, se on pilven päällä koska hyppäsi niin korkealle.	Aluksi kysyi, että miksi poni on pilvessä kyseisessä kuvassa, mutta myöhemmin tajusi että se hevonen kuvittelee.	Kuvassa on hevonen, mutta ei osaa sanoa miksi se on pilven sisällä.
Mitä asioita näet kuvassa 3?	Lampaiden pitäisi olla isompia, mutta ei tiedä miksi tässä kuvassa ne eivät ole.	Kuva on huono, kun siinä ei ole hevosia ollenkaan.	Ymmärsi, että lampaat ovat pienempiä, koska ovat kauempana.	Kuvassa kanat ovat isompia, koska lampaat eivät ole mahtuneet isommaksi.	Lampaat ovat oikeasti isompia kuin kanat, mutta tässä kuvassa lampaat ovat kauempana.	Ei osaa sanoa, miksi lampaat ovat saman kokoisia tai pienempiä tässä kuvassa kuin oikeasti ovat.	Kanat eivät ole isompia kuin lampaat, mutta kuvassa on minilampaita.
Muuta havaintoa			Ei ollut puhelias				Ei puhunut juuri ollenkaan.

Haastatteluista sain mielenkiintoisia tuloksia, joitakin yllättäviä, mutta myös sellaisia mitä osasin odottaakin. Yksi tärkeä havainto, joka usean haastateltavan koh-

dalla tuli esille oli se, että päähenkilön eli ponin olisi pitänyt esiintyä jokaisessa kuvassa. Myös iloiset ja hymyilevät hahmot olivat tärkeitä, että lapsi kiinnostui kuvasta.

Symbolikuvia kannattaa käyttää harkiten, sillä niinkin helppo kuin ajatuskupla ei auennut jokaiselle haastatellulle lapselle. Ajatuskupla muistuttaa helposti pilveä. Kaksi haastateltavista lapsista vastasi, että testikuvassa numero 5 (Kuvio 8) hevonen on hypännyt pilven päälle. Yksi lapsista ymmärsi heti, että tarinan poni ajattelee. Neljä lapsista ei osannut sanoa välittömästi tai ollenkaan, miksi hevonen oli kuvattuna pilven sisällä.

Kuvio 8. Testikuva numero 5 sisältää symboleita

Kokoeroihin aion myös kiinnittää huomiota lopullisessa kuvituksessani. Osa haastateltavista ymmärsi testikuvasta numero 3 (Kuvio 7), että lampaat ovat pienempiä koska ovat kauempana. Lopullisessa kuvituksessa vastaavanlaiset kuvat toteutan niin, että eläimet ovat suunnilleen samalla tasolla, että oikeat mittasuhteet säilyvät eivätkä esimerkiksi kanat ole lampaita isompia.

Yksi lapsista mainitsi myös testikuvan numero 14 (Kuvio 9) epämiellyttävänä, sillä kuvassa tapahtuu liian paljon kaikkea. Yhdessä kuvassa ei ole hyvä olla liian paljon tapahtumia, että kuvan katsojan ajatukset eivät häiriinny.

Kuvio 9. Testikuvassa numero 14 on paljon tapahtumia

8 LOPULLINEN KUVITUS

8.1 Suunnittelu

Lopullisen kuvituksen olen päättänyt toteuttaa käyttämällä vektorigrafiikkaa. Olen tehnyt suunnitelman tarinan kuvittamisesta ja katsonut tarinasta kohdat, jotka olisi hyvä kuvittaa. Selkokuvien tulee täydentää sen liitteenä olevaa tekstiä (Sainio 1994, 114). Olen valinnut kuvitettaviksi asioiksi ja tilanteiksi sellaisia, mitä lapset eivät välttämättä tiedä tai ymmärrä pelkästään tekstistä lukemalla. Tällaisia hahmottamisen ja mielikuvan luomisen apuna olevia kuvia ovat esimerkiksi lampaiden keritseminen ja ponin piehtarointi.

Aluksi tein kuvaluonnoksia eri tekniikoita käyttäen, ennen kuin päätin lopullisissa kuvissa käyttämäni tekniikan, vektorigrafiikan. Piirsin ja maalasin useita kuvia puuväreillä (Kuvio 10), akvarelliväreillä ja kuivapastelleilla (Kuvio 11). Hahmottelin sitä, miltä tarinan päähenkilö-poni näyttäisi. Halusin, että poni on mahdollisimman oikean näköinen, mutta kuitenkin hauskesti ja lapsekkaasti toteutettu.

Lopulliset vektorikuvat suunnittelin ensin piirrettäväksi ääriviivojen kanssa, mutta päätin kuitenkin luopua viivoista. Ponin ja muiden hahmojen muodot saan esille käyttämällä kokonaisiä väripintoja ikään kuin varjoina, eikä tämän vuoksi ääriviivat ole välttämättömiä.

Kuvio 10. Tarinan henkilöiden ja miljöön hahmottelua puuväreillä

Kuvio 11. Tilannekuvakokeilu kuivapastelleilla

8.2 Semiotiikka ja tutkimustulokset lopullisissa kuvissa

Tutkimuksessani perehdyin siihen mitkä tekijät tekevät selkokuvasta ymmärrettävän. Lukihäiriöisten lasten oli selvästi vaikea tunnistaa symbolikuvia, joten pyrin välttämään niitä. Pelkkää indeksiä päätin käyttää yhdessä kuvassa. Tarinassa kerrotaan, jotta pihassa on lampaansorkan jälkiä. Tähän lauseyhteyteen tein kuvan, jossa kirjan sivun reuna on täynnä lampaan sorkan kuvia (Kuvio 12).

Kuvio 12. Lampaansorkan jälkiä lopullisessa kuvituksessa

Kaikki valmiit kuvat olen suunnitellut niin, että niissä ei ole paljon tapahtumia yhdessä kuvassa. Kirjan jokaisella aukeamalla on vähintään yksi kuva, joka täydentää kyseisellä aukeamalla olevaa tekstiä.

Pyrin käyttämään mahdollisimman vähän perspektiivissä olevia kuvia. Tutkimuksessani kävi ilmi, että lukihäiriöiset lapset eivät aina osanneet hahmottaa jos kuvassa oli jokin asia taka-alalla pienempänä. Haluan, ettei kirjan lukijalle tule selaista mielikuvaa, että tarinassa esimerkiksi lampaat ovat pienempiä kuin kanat.

Kuvat olen suunnitellut niin että ne näyttäisivät hauskoilta ja hieman lapsekkailta. Hauskuutta ja lapsekkuutta ilmennän hahmojen pyöreydellä, selkeillä väreillä ja erilaisilla ilmeillä. Haluan kuitenkin säilyttää kuvissa todellisuuden tunnun, ettei lapsilla tule vääriä mielikuvia tai virheellisiä tulkintoja.

8.3 Valmis prototyyppi

Ponikesä-kirja on kokonaan oman työni tulos tekstin kirjoittamista lukuun ottamatta. Kirjan taiton ja typografian olen suunnitellut ja toteuttanut lastenkirjakurssin opitunneilla.

Lopullinen kirja on vaakaformaatissa (Kuvio 13). Kirjan koko korkeudeltaan 210 mm ja pituudeltaan 280 mm. Sivuihin päätin käyttää hieman harmaata, Cyclus (painoltaan 140g/m²) -paperia. Paperi on mattapintaista ja sen opasiteetti on riittävä, eikä sivun kääntöpuolella olevat kuvat ja tekstit näy läpi. Selkojulkaisujen tekemiseen neuvotaan, että esimerkiksi kiiltävät ja täysin valkoiset sivut haittaavat luettavuutta (Hämäläinen 2007, 113).

Kirjan sidontana käytän kampasidontaa (Kuvio 14), sillä näin kirjaa on helpompi lukea eivätkä sivut kääntyile itsestään, kuten liimasidotussa kirjassa saattaa käydä. Sidontaan käytetyt kammat ovat valkoisia metallikampoja.

Kirjaintyyppinä tekstissä käytän erityisesti lukihäiriöisille, Abelardo Gonzalezin suunnittelemaa OpenDyslexic -kirjaintyyppiä. Kirjaintyyppissä kirjaimista on tehty helposti hahmotettavia ja sellaisia, etteivät ne sekoitu helposti toisiin kirjaimiin luettaessa. Esimerkiksi gemanat d ja b, p ja q saattavat sekoittua lukihäiriöisillä. Halusin kokeilla, miten tällainen erikoiskirjaintyyppi toimii leipätekstinä. Otsikoissa olen käyttänyt Plantagenet Cherokee-kirjaintyyppiä.

Kirjan liitteeksi, yhdessä mediatuotannon opiskelijoiden Juha Kekonin ja Atte Tervasmäen kanssa tehty äänikirja on kirjan 2.kannessa (Kuvio 16) muovitaskussa. Äänikirja-CD -levyllä ei ole omia kansia, sillä itse kirja toimii levyn kansina. Kirjan sisällysluettelossa tekstin kappaleet ovat numeroituna niin, että kyseiset kappaleet löytyvät levyltä samalla numerolla.

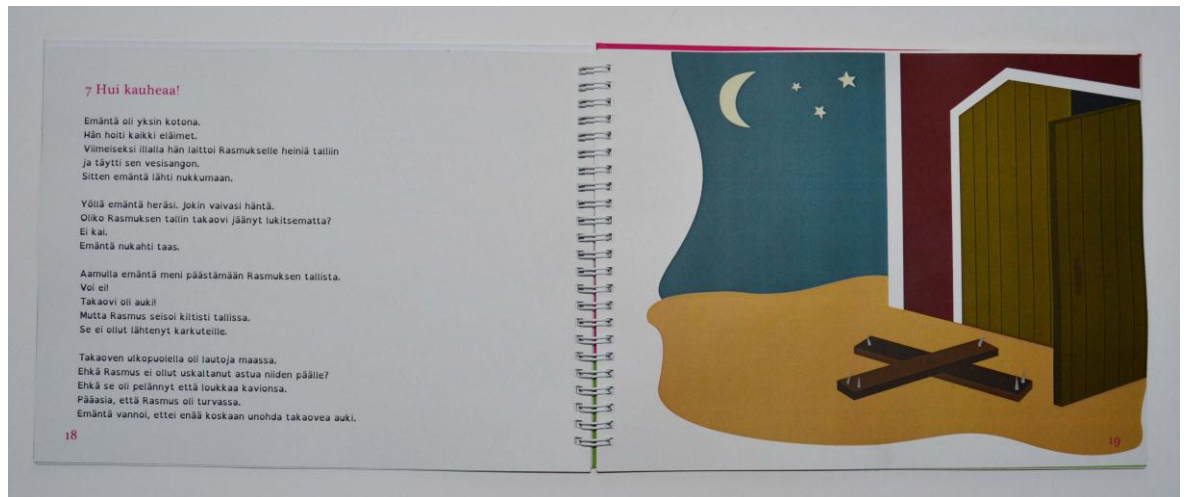

Kuvio 13. Ponikesä-kirjan valmis prototyyppi

Kuvio 14. Ponikesä-kirjassa on käytetty kampasidontaa

Kuvio 15. Esimerkki valmiin prototyyppin taitosta

Kuvio 16. Äänikirja löytyy kirjan 2.kannesta

9 YHTEENVETO

Vastaus tutkimuskysymykseeni, miten graafinen suunnittelija voi vaikuttaa siihen, että lukihäiriöinen lapsi innostuu kirjasta ja sen lukemisesta, ei ole yksiselitteinen. Tärkeimmiksi asioiksi kuitenkin tekemissäni haastatteluissa nousi se, että kuvien tulee olla värikkäitä ja kirjan henkilöiden iloisia. Lapset kertoivat myös, että eivät lukisi kirjaa jos jokaisella sivulla ei ole kuvaa. Samankaltaisia vastauksia sain keskustelutilanteissa myös syventävien opintojen projektia tehdessäni (Mäki, 2012), kun yksi kuvien testaustilanteessa olleista lapsista kertoi, että kuvien täytyy olla värikkäitä ja hassuja.

Graafisen suunnittelijan tehtävä kirjan tekemisessä on saada siitä houkutteleva ja toimiva kokonaisuus. Lukihäiriöiset lapset ovat erityisryhmä ja he vaativat asioita, mitä jokaista kirjaa tehdessä ei välttämättä oteta huomioon. Selko-ohjeissa kerrotaan, minkälaisia asioita kuvasta tulee käydä ilmi tai miten kuvat tulee olla sommiteltuna. Pienet tärkeät asiat ohjeista kuitenkin puuttuu, eli se että lukihäiriöisille lapsille tarkoitetut kuvat tulee olla erityisen värikkäitä, puhtaita värejä ja kuvissa esiintyvien hahmojen täytyy olla iloisia.

Tutkimuksessani kävi myös ilmi, että lapsille suunnatuissa selkokirjoissa tulee olla jokaisella aukeamalla kuva. Lapset kertoivat, etteivät lukisi kirjaa, jossa on pelkkää tekstiä ja kuvat puuttuvat. Graafisen suunnittelijan tulee pitää huoli siitä, että jokaisen sivun kääntämisen jälkeen lapsi näkee uuden kuvan, mikä herättää mielenkiinnon lukemaan teksti eikä kääntämään seuraavalle kuvalliselle sivulle. Kuvien ei välttämättä tarvitse olla koko sivun kokoisia, tapahtumarikkaita kuvakokonaisuuksia, vaan yksittäiset asioiden kuvauksetkin riittävät.

Sivuilla olevien kuvien ei kuitenkaan saa olla pelkkinä koristeina ja mielenkiinnon huomioijina. Kuvilla täytyy olla funktio ja yhteys luettuun tekstiin. Jotkut tekemistäni kuvista on vain joitain elementtejä tai muita esineitä ja asioita, joita tekstissä mainitaan. Jokaista tilannetta ja tapahtumaa en kuvissa kerro, että lukijalle jää hieman omaa tulkinnan varaa. Kuvitan pääasiassa vain vaikeasti selitettävät asiat, kuten lampaiden keritsemisen.

10 YHTEISTYÖKUMPPANIN KOMMENTIT

Laitoin sähköpostilla työni yhteistyökumppanilleni Oppimateriaalikeskus Opikelle kommentoitavaksi. Pyysin saada kommenttia siitä, soveltuvatko tekemäni kuvat selkojulkaisuun. Halusin myös kuulla yleisiä kommentteja kuvituksesta ja taitosta. Tähän lukuun olen referoinut saamaani palautetta.

Työtäni kommentoivat ja arvioivat suunnittelija Henna Kara ja graafinen suunnittelija Birgit Tulla. He kertoivat, että kuvitukseni yleisilme on sympaattinen ja positiivinen.

Selkojulkaisuissa pyritään siihen, että taitot ovat ilmavia. Ponikesän taitto on joiltakin osin liian ahdas ja osa kuvista olisi voinut sijoittaa omalle sivulleen, eikä tekstin sekaan.

Ponikesä-tarinan kuvat ja hahmot ovat selkeitä ja helposti tunnistettavia. Esimerkiksi eläimet, ihmiset ja esineet on helppo tunnistaa. Myös jotkin kuvat ovat erityisen onnistuneita tunnelmaltaan, esimerkiksi agility-kisan voittokuva ja viimeinen kuva, jossa poni tapaa ystäviään. Hahmoilla ovat silmät kiinni useissa kuvissa, mitä kannattaisi miettiä jos silmät olisivatkin auki.

Tarinan yksityiskohtia, esimerkiksi porkkanoita, on nostettu kuvitukseen maltillisesti ja toimivasti. Lampaan jalanjälkiä sisältävä kuva kannattaa miettiä uusiksi, sillä kuva muistuttaa enemmän koristekuvaa kuin todellista tilannetta. Taustan käyttöä joissakin kuvissa voisi myös harkita uudestaan.

Kuvituksen määrä on hyvä ja kuvia on sopivin välein tekstin mukana. Kuvitus myös tukee tekstiä hyvin, mikä on yksi tärkeimmistä asioista selkokuvituksessa.

11 POHDINTA

Opinnäytetyöni tavoitteena oli saada kirjalle selkologo, sekä julkaistua kirja. Kumpikaan näistä tavoitteista ei ole vielä toteutunut. Tavoite saada kirja valmiiksi toteutui. Tarkoituksena on saada yhdessä Mervi Heikkilän kanssa hankittua selkologo valmiille kirjalle. Aiomme hakea kirjalle myös kustantajaa. Kysyin Selkokeskuksesta sähköpostilla selkologon hakemisesta ja sieltä vastattiin, että ennen toukokuuta 2013 he eivät ehdi käsittelemään uusia selkologohakemuksia.

Työni aikataulutus oli mielestäni toimiva, mutta sen noudattaminen jäi välillä vähäisemmäksi. Työn alussa käytin liikaa aikaa erilaisten teorioiden, toimintatapojen sekä tutkimuksen suunnitteluun, ja tämän vuoksi kuvitusten aloittaminen viivästyi. Opinnäytetyöprojektin loppuvaiheessa tuli kiire saada kaikki kirjan kuvat valmiiksi ja viimeistellyiksi.

Taittoa olisin työstänyt lisää jos aikaa olisi ollut enemmän jäljellä. Useista aukeamista sain ilmavia ja selkeitä, mutta osa jäi hieman ahtaiksi. Yhteistyökumppanilta saamani kommentitkin kertovat, että taiton joissakin kohdissa olisi korjattavaa.

Tutkimuksessani tuli ilmi useita kertoja se, että kirjan kuvissa esiintyvien henkilöiden ja hahmojen täytyy olla iloisia. Mietin, että lapset saattavat kokea kuvat pelottaviksi jos kuvassa esiintyvä hahmo ei hymyile vaan on esimerkiksi vihaisen näköinen. En osaa sanoa, jättäisikö lapsi kirjan lukematta, jos sen hahmojen ilmeet olisivat enemmän esimerkiksi vihaisia kuin iloisia.

Tutkimustuloksista olisin saanut laadukkaammat, kun olisin tutkinut symboleja enemmän. Tekemääni tutkimusta on helppo jatkaa, esimerkiksi perehtyä syvemmin siihen miten paljon symbolisia kuvia yhdessä kuvassa voi olla, että lukihäiriöinen lapsi ymmärtäisi niitä.

Olin suunnitellut kaksiosaisen tutkimuksen, jossa oli kuvahaastattelu- ja lukuosio. Lukuosiossa minun oli tarkoitus selvittää erilaisten kirjaintyyppien ja typografian vaikutusta tekstin luettavuuteen. Testiryhmän lapsista kuitenkin vain kaksi oli lukutaitoisia ja hekin lukivat melko heikosti. Lukutehtävän tulosten tulkitseminen oli

mahdotonta vähäisen tutkimuksen vuoksi. Tämän vuoksi päätin kirjassa käytettävän kirjaintyyppin ilman varsinaista tutkimuspohjaa.

Opinnäytetyöni aihe oli mielestäni todella mielenkiintoinen ja oma motivaationi säilyi projektin alusta loppuun saakka. Yhteistyö eri tahojen kanssa onnistui ilman ongelmia ja sain luotua hyvät kontaktit projektilleni. Mielenkiintoa työlle lisäsi myös äänikirjan suunnittelu ja toteuttaminen yhdessä mediatuotannon opiskelijoiden kanssa.

LÄHTEET

- Ahjopalo-Nieminen, T. 1999. Kuvittajan keinot. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Bengtsson, N. & Loivamaa, I. (toim.). 2002. Kuvituksen monet muodot. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Ekebom, U-M., 2001. Jep, Sanoi kirjava kukko: Helppolukuiset ja selkokirjat tuovat tasa-arvoa. Korolainen, T. (toim.). Kirjaseikkailu: Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas. Helsinki: Tammi.
- Hatva, A. 1993. Kuvittaminen. Helsinki: Rakennustieto Oy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hämäläinen, R., Liias, S., Taarna, V., Valkama, A. Erilaisten oppijoiden liitto ry. 2007. Erilaisten oppijoiden käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- Käyttäjätutkimus. 2011. Auxiliary aids and access to learning for children and young people with dyslexia/severe reading difficulties. [Verkkojulkaisu]. Tanska: Nota. [Viitattu 21.2.2013]. Saatavana: <http://www.nota.nu/node/506>
- Laukka, M. 2001. Sotketut peikon kasvot: Kuvakirjat ja kirjojen kuvat. Korolainen, T. (toim.). Kirjaseikkailu: Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas. Helsinki: Tammi.
- Meggs, P. B. 1992. Type & Image. The language of graphic design. Canada: John Wiley & Sons
- Mäki, M. 2012. Lukihäiriöisten lasten innostaminen lukemiseen kuvien avulla. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Kulttuurin yksikkö, muotoilun koulutusohjelma. Syventävien opintojen projekti. Julkaisematon.
- Mäkinen-Laitila, S. 2012. Koulutusohjelmapäällikkö. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma, Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Lastenkirjaluento 26.12.2012.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- Sainio, A. (toim.). 1994. Selkoa selkokielestä. Helsinki: Kirjastopalvelu.
- Salmi, P. 2008. Nimeäminen ja lukemisvaikeus: Kehityksen ja kuntoutuksen näkökulma. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

- Salminen, J. 1982. Lukemaan ja kirjoittamaan oppimisen vaikeuksista. Espoo: Amer-yhtymä Oy Weilin+Göös kirjapaino.
- Selkokeskus. 2012. Mitä on selkokieli?. [Verkkojulkaisu]. Papunet. [Viitattu 21.2.2013]. Saatavana: http://papunet.net/selkokeskus/fileadmin/tiedostot/PDF_Selko20diaa_2012.pdf
- Selkokeskus. Ei päiväystä. Selkojulkaisujen taitto-ohjeiden yhteenveto kustantajille ja selkomateriaalin taittajille. [Verkkojulkaisu]. Papunet. [Viitattu 21.2.2013]. Saatavana: <http://papunet.net/selkokeskus/teoriaa/julkaisut.html>
- Suojala, M. (toim.) & Karjalainen, M. (toim.). 2001. Avaa lastenkirja! Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön. Helsinki: Lasten Keskus.
- Syrjälä, L. & Ahonen, S. & Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. 1.-2. painos. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Teräväinen, J. Ei päiväystä. Selkokuva näyttää vain oleellisen. [Verkkojulkaisu]. Selko-e. [Viitattu 15.3.2013]. Saatavana: <http://www.selko-e.fi/oppaat/selkovalokuva.html>
- Trygg, B. H. 2005. Graafinen kommunikointi. Esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa. Suomentanut: Rautakoski, P. Helsinki: Kehitysvammaliitto ja Opike.
- Veivo, H. & Huttunen, T. 1999. Semiotiikka: Merkeistä mieleen ja kulttuuriin. 1. painos. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Virtanen, H. 2009. Selkokielen käsikirja. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, Oppimateriaalikeskus Opike.
- Virtual statistic. Ei päiväystä. Teemahaastattelu. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 10.2.2013]. Saatavana: <http://www.stat.fi/virsta/tkeruu/04/03/index.html>
- Ylönen, H. 2000. Loihditut linnut: Satujen merkitys lapselle. 1. painos. Helsinki: Tammi.
- Älli, S. & Kara, H. 2009. Saavutettavuus verkkopalveluissa. Itseopiskelumateriaali. [Verkkojulkaisu]. Papunet. [Viitattu 21.2.2013]. Saatavissa: http://papunet.net/yksikko/fileadmin/tiedostot/muut/saavutettavuus_verkkopalveluissa.pdf

LIITTEET

